

Cauza C-701/23**Rezumatul cererii de decizie preliminară întocmit în temeiul articolului 98 alineatul (1) din Regulamentul de procedură al Curții de Justiție****Data depunerii:**

14 noiembrie 2023

Instanța de trimitere:

Tribunal Judiciaire de Paris (Franța)

Data deciziei de trimitere:

4 iulie 2023

Reclamant:

Procureur de la République

Pârâtă:

Societatea SWIFTAIR

1. Obiectul și datele cauzei:

- 1 La 24 iulie 2014, un aparat McDonnell-Douglas 83, înmatriculat în Spania ECLTV, al companiei spaniole Swiftair, a decolat de pe aeroportul Ouagadougou din Burkina Faso către Alger, zborul cu numărul AH 5017, având la bord șase membri ai echipajului și 110 pasageri, dintre care 54 de resortisanți francezi.
- 2 La aproximativ 30 de minute de la decolare, acesta s-a confruntat deasupra Mali cu condiții meteorologice nefavorabile, a fost deviat către nord pentru a evita norii cumulonimbus și s-a prăbușit în deșertul din nordul Mali unde epava avionului a fost descoperită în seara zilei de 24 iulie 2014. Toți ocupanții aeronavei au decedat.
- 3 Comandamentul jandarmeriei transporturilor aeriene (Franța) a fost sesizat în aceeași zi de Procureur de la République de Paris (Procurorul Republicii din Paris) cu o anchetă de flagrant delict.
- 4 O cercetare judecătorească a fost deschisă în paralel de o instanță de instrucție spaniolă potrivit unei ordonanțe din 24 iulie 2014 a Juzgado Central de

Instrucción n° 6 (Judecătorul central de instrucție nr. 6, Spania), prin care se specifică deschiderea unei „diligencias previas” (anchetă preliminară) în conformitate cu articolul 774 din Real decreto por el que se aprueba la Ley de Enjuiciamiento Criminal (Decretul regal de aprobare a Codului de procedură penală) din 14 septembrie 1882 (denumit în continuare „Codul de procedură penală spaniol”) pentru a stabili natura și împrejurările unei presupuse infracțiuni. În rechizitoriul din 25 iulie 2014, procurorul spaniol a indicat că „competența provizorie trebuie acceptată până la clarificarea cauzelor accidentului, dat fiind că ar putea fi vorba despre fapte constitutive ale unor infracțiuni legate de terorism care țin de competența Audiencia Nacional (Curtea Națională, Spania)”.

- 5 Într-o ordonanță ulterioară din 23 septembrie 2014, Juzgado Central de Instrucción n° 6 (Judecătorul central de instrucție nr. 6) a indicat că, „întrucât săvârșirea unui atentat terorist a fost înlăturată, rămâne de anchetat posibilitatea ca faptele să fi avut loc ca urmare a lipsei de experiență sau a imprudenței piloților”.
- 6 Prin rechizitoriul introductiv din 29 iulie 2014, o cercetare judecătorească a fost de asemenea deschisă în Franța împotriva lui „X” pentru ucideri din culpă ca urmare a neîndemânării, imprudenței, neatenției, neglijenței sau neîndeplinirii unei obligații de prudență sau de siguranță, impusă de lege sau de acte administrative.
- 7 Judecătorii de instrucție francez și spaniol au cooperat prin intermediul unor comisii rogatorii, cereri de asistență penală internațională, audieri de experți și schimburi de acte de procedură. Un inventar al procedurii spaniole realizat de investigatorii francezi arată că numeroase înscrisuri ale acesteia rezultau din cererile numeroase și precise de comunicare a documentelor formulate de judecătorii francezi prin intermediul unei comisii rogatorii internaționale.
- 8 Acest inventar cuprinde o scrisoare care figurează în volumul 1 al procedurii spaniole, în care avocatul F. J. S. M. se adresa Audiencia Nacional (Curtea Națională) pentru a informa magistratul că va reprezenta compania Swiftair în cursul procedurii.
- 9 La 18 iulie 2016, Juzgado Central de Instrucción n° 6 (Judecătorul central de instrucție nr. 6) a pronunțat o ordonanță de netrimitere în judecată provizorie și a clasat procedura, în urma concluziilor conforme ale parchetului. Ordonanța arată următoarele: „Posibila săvârșire a unui act de natură teroristă a fost la rândul său înlăturată. Ancheta [...] a continuat pentru a se stabili dacă faptele s-ar fi putut produce din imprudența sau incompetența piloților spanioli, domnul C. M. A. și doamna G. C. I. În acest scop, o serie de expertize au concluzionat că: ținând seama de documentația analizată, la nivelul aspectului uman și profesional al echipajului, precum și de starea aeronavei ECLTV, nu am găsit nicio dovadă că au fost săvârșite nereguli din partea companiei Swiftair care să poată avea legătură cu accidentul de aviație al zborului AH5017 survenit la 24 iulie în Mali. În ceea ce îi privește, experții [...] concluzionează că simulatorul de zbor utilizat de compania Swiftair era apt să efectueze întregul antrenament impus de Autoritate, în cursul

diferitelor faze de formare și de control. Acesta era perfect pentru instruirea și antrenarea piloților aeronavei MD-83 și, în plus, dispunea de instrumente digitale care corespund instrumentelor avionului deteriorat. Prin urmare, nu s-a constatat nicio încălcare a obligației obiective de atenție sau de diligență impuse piloților de aeronave”.

- 10 Această decizie de netrimitere în judecată provizorie și de clasare a procedurii a fost pronunțată în Spania după depunerea în procedura judiciară spaniolă a unui raport de expertiză al funcționarilor AESA (Agenția Uniunii Europene pentru Siguranța Aviației – EASA European Union Aviation Safety Agency), care rețineau nereguli în modul de a consemna antrenamentul recurent al piloților efectuat pe perioada controlului, fără a putea considera însă că au o legătură cu accidentul, și apreciau că nu exista nicio neregulă în controlul competențelor piloților.
- 11 Aceasta a intervenit, de asemenea, după depunerea raportului anchetei privind siguranța internațională, efectuată în temeiul dispozițiilor anexei 13 la Convenția privind aviația civilă internațională sub responsabilitatea Ministerului Transporturilor din Mali, statul în care a avut loc accidentul. Această comisie de anchetă a formulat recomandări în concluziile raportului respectiv cu privire la: studiul de fezabilitate efectuat de constructorul unui sistem antigivraj permanent; adăugarea condițiilor de detectare a cristalelor de gheață în procedurile FCOM (Flight Crew Operating Manual); integrarea particularității privind pierderea de viteză de croazieră în documentație și formare; modificarea procedurii de verificare a CVR (Cockpit Voice Recorders) în așteptarea încetării utilizării benzilor magnetice, prevăzută în anexa 6 la OACI (Organizația Aviației Civile Internaționale); îmbunătățirea coordonării centrelor de control aerian între autoritățile din Niger, din Burkina Faso și din Mali. Nicio recomandare nu viza compania aeriană Swiftair.
- 12 În Franța, investigațiile tehnice au fost încredințate unui colegiu format din trei experți, desemnat la 2 septembrie 2014. Raportul final a fost depus la 23 decembrie 2016. Acest colegiu de experți a concluzionat că următorii factori contribuieră la producerea accidentului:
 - activitatea sezonieră a piloților, concentrată pe câteva luni cu perioade lungi de întrerupere, care contribuise la reducerea nivelului de performanță a piloților în situații neobișnuite;
 - volumul insuficient și conținutul incomplet al antrenamentului la sol și pe simulator de zbor, care contribuieră la neperceperea condițiilor de zbor externe;
 - neutilizarea mijloacelor de protecție împotriva givrării motoarelor; nedetectarea deteriorării parametrilor motoarelor; nedetectarea scăderii semnificative a vitezei și a indicațiilor privind baza de evaluare corespunzătoare; lipsa de

reacție adaptată la apariția pierderii de viteză; deteriorarea capacității de a face față volumului de muncă ridicat;

- schimbarea rutei, prezența frontului intertropical și dificultatea comunicării radio, care contribuieră la creșterea volumului de muncă și la diminuarea disponibilității echipajului;
- prezența în cadrul aceleiași echipaj a doi piloți cu activitate sezonieră care suferiseră o întrerupere de zbor de aproape 8 luni.

13 La 29 iunie 2017, societatea Swiftair SA, persoană juridică reprezentată de vicepreședintele său, S.L.F., a fost pusă sub acuzare de judecătorii de instrucție francezi pentru infracțiuni de ucidere din culpă, având în vedere că, „din neîndemânare, imprudență, neatenție, neglijență sau neîndeplinire a unei obligații de prudență sau de siguranță impuse de lege sau de acte administrative, în speță prin neasigurarea unei formări suficiente a echipajului zborului AH5017, ceea ce a contribuit la neperceperea condițiilor de zbor exterior, la neînțelegerea deteriorării parametrilor motoarelor, la neutilizarea mijloacelor de protecție a aeronavei și la lipsa de reacție adaptată la apariția pierderii de viteză, a cauzat în mod involuntar moartea tuturor persoanelor aflate de bord, printre care se aflau victime cu cetățenie franceză, fapte prevăzute și pedepsite la articolele 221-6, 221-7, 221-8, 221-10 din Code pénal (Codul penal).”

14 Societatea Swiftair a contestat punerea sa sub acuzare, susținând că beneficiase de o decizie de netrimitere în judecată pronunțată de autoritatea judiciară spaniolă cu privire la aceste fapte. Potrivit societății respective, este vorba despre o hotărâre definitivă care se impune în Franța având în vedere principiul *ne bis in idem* prevăzut la articolul 54 din Convenția de punere în aplicare a Acordurilor Schengen (denumită în continuare „CAAS”).

15 Judecătorul de instrucție a respins excepția privind stingerea acțiunii penale invocată de societatea Swiftair, arătând că:

„Principiul *ne bis in idem* consacrat de articolul 54 din CAAS nu este aplicabil unei decizii prin care, după examinarea pe fond a cauzei cu care este sesizat, un organ al unui stat contractant dispune încetarea urmăririi penale, într-un stadiu prealabil punerii în mișcare a acțiunii penale împotriva unei persoane bănuite că ar fi comis o infracțiune, în cazul în care această decizie de încetare, potrivit dreptului național al acestui stat, nu stinge definitiv acțiunea penală și nu constituie astfel un impediment în calea unei noi urmăriri penale, pentru aceleași fapte, în acest stat”. (Hotărârea din 29 iunie 2016, Kossowski, C-486/14, EU:C:2016:483, și Hotărârea din 22 decembrie 2008, Turanský, C-491/07, EU:C:2008:768, punctul 45).

„Or, în conformitate cu articolele 637 și 641 din Codul de procedură penală spaniol, clasarea sau neînceperea unei proceduri penale înainte de faza de judecată poate avea două forme: netrimiterea în judecată denumită «pură și simplă» atunci când nu există indicii serioase că a fost săvârșită fapta care a motivat urmărirea

penală, fapta nu constituie infracțiune sau rezultă din procedură că acuzații sunt exonerati de răspundere penală, în calitate de autori, complici sau tăinuitori ori netrimiterea în judecată denumită «liberă» sau «provizorie» atunci când săvârșirea infracțiunii care a motivat urmărirea penală nu este dovedită în mod corespunzător sau rezultă din anchetă că a fost într-adevăr săvârșită o infracțiune, dar nu există motive suficiente pentru a acuza o persoană sau mai multe persoane precise în calitate de autori, complici sau tăinuitori. Acest tip de clasare provizorie, care nu are niciun echivalent în dreptul francez, nu împiedică redeschiderea procedurii atunci când apar noi elemente de verificare care o justifică, fără o nouă plângere sau un rechizitoriu supletiv.

Jurisprudența spaniolă precizează că autoritatea de lucru judecat este asociată doar ordonanțelor de clasare sau de netrimitere în judecată «pură și simplă», din moment ce acestea pun capăt definitiv urmăririi penale. Potrivit jurisprudenței secției penale a Tribunal Supremo (Curtea Supremă, Spania), doar ordonanța de netrimitere în judecată «pură și simplă» are aceeași autoritate de lucru judecat ca o hotărâre definitivă. În consecință, inițierea unei noi proceduri penale împotriva aceleiași persoane și pentru aceleași fapte pentru care s-a pronunțat netrimiterea în judecată pură și simplă ar fi în acest caz o încălcare a principiului *non bis in idem*. Prin urmare, ordonanțele de clasare sau de netrimitere în judecată provizorie, pronunțate atunci când săvârșirea infracțiunii în discuție nu este dovedită în mod corespunzător sau atunci când nu există motive suficiente pentru a o reproșa unei anumite persoane, nu au autoritate de lucru judecat. Acest tip de clasare este «provizorie» și nu se opune, așadar, redeschiderii procedurii atunci când apar noi elemente de verificare care o justifică.

În speță, decizia de netrimitere în judecată pronunțată de Juzgado Central de Instrucción n° 6 (Judecătorul central de instrucție nr. 6) la 18 iulie 2016 este o decizie de «sobreseimiento provisional» (netrimitere în judecată provizorie) și, prin urmare, nu are autoritate de lucru judecat. Argumentul societății Swiftair potrivit căruia ar fi vorba despre o hotărâre definitivă care se impunea în Franța în raport cu principiul *non bis in idem* nu poate, așadar, decât să fie înlăturat.”

- 16 Prin ordonanța din 18 mai 2021, societatea Swiftair SA, inculpată, a fost trimisă în judecată în fața tribunalului judiciar de Paris (Tribunalul Judiciar din Paris).

2. Cadrul juridic:

A. *Dreptul Uniunii*

Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene

- 17 Articolul 50, intitulat „Dreptul de a nu fi judecat sau condamnat de două ori pentru aceeași infracțiune”, prevede:

„Nimeni nu poate fi judecat sau condamnat pentru o infracțiune pentru care a fost deja achitat sau condamnat în cadrul Uniunii, prin hotărâre judecătorească definitivă, în conformitate cu legea”.

*Convenția de punere în aplicare a Acordului Schengen din 14 iunie 1985 dintre guvernele statelor din Uniunea Economică Benelux, Republicii Federale Germania și Republicii Franceze privind eliminarea treptată a controalelor la frontierele comune, semnată la 19 iunie 1990 la Schengen**

- 18 Sub titlul „Aplicarea principiului *ne bis in idem*”, articolul 54 prevede:

„O persoană împotriva căreia a fost pronunțată o hotărâre definitivă într-un proces pe teritoriul unei părți contractante nu poate face obiectul urmăririi penale de către o altă parte contractantă pentru aceleași fapte, cu condiția ca, în situația în care a fost pronunțată o pedeapsă, aceasta să fi fost executată, să fie în curs de executare sau să nu mai poată fi executată conform legilor părții contractante care a pronunțat sentința”.

B. Dreptul național

Legislația franceză

Codul de procedură penală

- 19 Articolul 695-9-54 prevede:

„Pentru aplicarea Deciziei-cadru 2009/948/JAI a Consiliului din 30 noiembrie 2009 privind prevenirea și soluționarea conflictelor referitoare la exercitarea competenței în cadrul procedurilor penale, atunci când proceduri penale paralele, desfășurate în mai multe state membru, și care au ca obiect aceleași persoane pentru aceleași fapte, pot conduce la hotărâri definitive, autoritățile competente ale statelor membre în cauză comunică între ele informații privind procedurile penale și examinează împreună modul în care pot limita consecințele negative ale coexistenței unor astfel de proceduri paralele”.

Legislația spaniolă

Real Decreto por el que se aprueba la Ley de Enjuiciamiento Criminal (Decretul regal de aprobare a Codului de procedură penală) din 14 septembrie 1882 (Codul de procedură penală spaniol)

- 20 Articolul 637 prevede:

* Extinsă la Spania odată cu Acordul de aderare a Regatului Spaniei la Convenția de punere în aplicare a Acordului Schengen [...], semnată la Bonn la 25 iunie 1991 (JO 2000, L 239, p. 69, Ediție specială, 19/vol. 1, p. 234).

„Se dispune o soluție de netrimitere în judecată pură și simplă:

1. atunci când nu există indicii serioase că a fost săvârșită fapta care a motivat urmărirea penală;
2. atunci când fapta nu constituie infracțiune;
3. atunci când din procedură rezultă că acuzații sunt exonerati de răspundere penală, în calitate de autori, complici sau tăinuitori”.

21 Articolul 641 prevede:

„Se dispune o soluție de netrimitere în judecată provizorie:

1. atunci când săvârșirea infracțiunii care a motivat urmărirea penală nu este dovedită în mod corespunzător;
- 2.) atunci când rezultă din anchetă că a fost într-adevăr săvârșită o infracțiune, dar nu există motive suficiente pentru a acuza o persoană sau mai multe persoane precise în calitate de autori, complici sau tăinuitori.”

Código penal (Codul penal spaniol)

22 Articolul 31 bis prevede:

„1. În cazurile prevăzute de acest cod, persoanele juridice răspund penal pentru infracțiunile săvârșite în numele sau pe seama lor și în beneficiul lor, de către reprezentanții legali și administratorii de fapt sau de drept.

În aceleași cazuri, persoanele juridice răspund penal și pentru infracțiunile săvârșite, în exercitarea unor activități sociale și în numele și beneficiul acestora, de către orice persoană care, fiind sub autoritatea persoanelor fizice menționate la paragraful precedent, a putut comite faptele întrucât controlul datorat nu a fost exercitat asupra sa, având în vedere împrejurările concrete din speță.

2. Răspunderea penală a persoanelor juridice este reținută din momentul în care se constată săvârșirea unei infracțiuni care a trebuit să fie săvârșită de persoana care îndeplinește mandatele sau funcțiile menționate la alineatul precedent, chiar dacă persoana fizică responsabilă concretă nu a fost individualizată sau procedura nu a putut fi îndreptată împotriva sa. Atunci când, ca urmare a aceluiași fapt, ambele persoane sunt sancționate cu pedeapsa amenzii, judecătorii sau instanțele adaptează cuantumurile respective, astfel încât suma care rezultă din aceasta să nu fie disproporționată în raport cu gravitatea lor”.

3. Pozițiile părților:

Inculpata (societatea Swiftair)

- 23 Societatea Swiftair arată în principal că cercetarea judecătorească spaniolă, care cuprinde 11 volume de procedură, efectuată de un judecător spaniol de renume, trebuie considerată o cercetare judecătorească detaliată la finalul căreia judecătorul a putut aprecia, pe baza unor investigații solide privind în special eventualele nereguli săvârșite de societatea Swiftair în formarea piloților, că nu era necesar să continue. Aceasta susține că ordonanța de netrimitere în judecată respectivă, deși calificată drept provizorie, ar fi trebuit să fie calificată drept ordonanță de netrimitere în judecată pură și simplă în lipsa oricărei infracțiuni indicate și, în orice caz, această ordonanță de netrimitere în judecată provizorie era supusă unor căi de atac care nu au fost exercitate și nu permitea redeschiderea procedurii în lipsa unor noi probe: prin urmare, ea trebuie calificată drept hotărâre definitivă în sensul articolului 54 din CAAS și al jurisprudenței Curții, iar efectul său *ne bis in idem* poate fi invocat de societatea Swiftair, singura persoană desemnată nominal prin ordonanța de netrimitere în judecată pe lângă piloți.
- 24 Societatea Swiftair adaugă că, în cazul apariției unor elemente noi, judecătorii francezi nu sunt în mod evident competenți să examineze cauza din moment ce, în temeiul jurisprudenței Curții de Justiție (Hotărârea din 5 iunie 2014, M, C-398/12, EU:C:2014:1057, punctul 41), doar judecătorul de instrucție spaniol are competența de a relua ancheta.
- 25 Societatea Swiftair concluzionează în plus că, până în prezent, în Spania s-a împlinit termenul de prescripție, iar ancheta nu ar mai putea fi reluată acolo, nici chiar în cazul apariției unor noi probe. Prin urmare, această ordonanță de netrimitere în judecată a dobândit, prin efectul prescripției, o autoritate materială de lucru judecat și este, prin urmare, „de două ori” definitivă în opinia sa.
- 26 În sfârșit, societatea Swiftair arată că, deși răspunderea persoanelor juridice era, desigur, restrictivă la acel moment în Spania, era totuși posibilă angajarea răspunderii persoanelor fizice care reprezintă persoana juridică și, în acest scop, judecătorul de instrucție spaniol a arătat în ordonanța sa de netrimitere în judecată că nu a putut fi reținută nicio neregulă din partea Swiftair.

Ministerul Public

- 27 Ministerul Public apreciază că diferitele avize juridice emise în cursul cercetării de către magistrații francezi de legătură în Spania sau de cadre universitare audiate ca martori cu privire la chestiunea *ne bis in idem* nu puteau fi considerate suficiente pentru lămurirea tribunalului, Curtea de Justiție fiind singura abilitată să interpreteze sensul articolului 54 din CAAS cu privire la cele două aspecte juridice ridicate de această cauză: domeniul de aplicare al deciziei spaniole de netrimitere în judecată provizorie și aspectul identității de persoane între persoana fizică și persoana juridică.

Părțile civile

- 28 Părțile civile apreciază că ordonanța spaniolă de netrimitere în judecată provizorie corespunde, în ordinele juridice în care nu există un judecător de instrucție, unei decizii de clasare a Ministerului Public, iar jurisprudența Cour de cassation (Curtea de Casație franceză) și a Curții de Justiție este constantă pentru a considera că o asemenea decizie nu echivalează cu o hotărâre definitivă. Acestea subliniază că jurisprudența instanțelor spaniole este ea însăși foarte clară în ceea ce privește lipsa autorității de lucru judecat a acestor decizii de netrimitere în judecată provizorie, spre deosebire de deciziile de netrimitere în judecată pură și simplă.
- 29 Părțile civile arată de asemenea că judecătorul de instrucție spaniol nu a efectuat nicio investigație serioasă și detaliată și că toate audierile personalului de conducere al companiei Swiftair au fost efectuate în cadrul anchetei franceze, pentru a permite experților să analizeze diligențele companiei.
- 30 În sfârșit, acestea subliniază că, în orice caz, pentru ca o decizie să dobândească, în cadrul unei alte cauze, autoritate de lucru judecat, este necesar să existe o identitate de părți, de cauză și de obiect: în prezenta cauză, părțile civile susțin, pe de o parte, că nu există identitate de părți, întrucât compania Swiftair nu a fost urmărită penal în Spania, iar răspunderea persoanelor juridice nu putea fi angajată în Spania pentru faptele de accident de avion, pe de altă parte, că nu există identitate de calificare juridică, întrucât ancheta franceză s-a referit la infracțiuni de ucidere din culpă, în timp ce ancheta din Spania a fost deschisă cu privire la un atentat terorist și a continuat să investigheze încălcări ale Legii privind navigația aeriană săvârșite de piloți. În concluzie, întrucât societatea Swiftair nu a făcut obiectul niciunei urmăriri penale în Spania și, în orice caz, nu poate fi urmărită în acest sens, ea nu se poate prevala de regula *ne bis in idem*.

4. Aprecierea tribunalului:*Analiza textelor aplicabile*

- 31 Tribunalul trasează mai întâi cadrul juridic la nivelul dreptului Uniunii, al dreptului francez și al dreptului spaniol.
- 32 La nivelul dreptului Uniunii, tribunalul își bazează examinarea principiului *ne bis in idem* pe articolul 54 din CAAS. Abordând mai întâi „bis”, acesta enumeră hotărârile pe care Curtea le-a consacrat în special caracterului definitiv al unei hotărâri în sensul articolului 54 din CAAS (Hotărârea din 11 februarie 2003, Gözütok și Brügge, C-187/01 și C-385/01, EU:C:2003:87, Hotărârea din 10 martie 2005, Miraglia, C-469/03, EU:C:2005:156, Hotărârea din 22 decembrie 2008, Turanský, C-491/07, EU:C:2008:768, Hotărârea din 5 iunie 2014, M, C-398/12, EU:C:2014:1057, și Hotărârea din 29 iunie 2016, Kossowski, C-486/14, EU:C:2016:483). Tribunalul rezumă concluziile acestora după cum urmează: o

hotărâre definitivă nu este neapărat o decizie care provine de la o instanță de judecată; cu toate acestea, ea trebuie să pună capăt definitiv acțiunii penale în statul contractant; ea trebuie să fi intervenit în mod imperativ în urma unei cercetări pe fond a cauzei; se admite că acțiunea penală poate fi reluată împotriva aceleiași persoane și în ceea ce privește aceleași fapte, cu singura condiție a existenței unor noi probe.

- 33 Abordând în continuare „idem”, tribunalul citează Hotărârea din 9 martie 2006, Van Esbroeck, C-436/04, EU:C:2006:165, și Hotărârea din 28 septembrie 2006, Gasparini și alții, C-467/04, EU:C:2006:610, adăugând că această din urmă hotărâre nu soluționează în mod expres aspectul dacă decizia de netrimitere în judecată pronunțată în favoarea persoanelor fizice într-un stat parte la acord poate avea un efect *ne bis in idem* în favoarea persoanelor juridice vizate de aceleași fapte în alt stat parte la acord.
- 34 În ceea ce privește dreptul francez, tribunalul evocă în trecere articolul 695-9-54 din Codul de procedură penală care face referire la Decizia-cadru 2009/948/JAI a Consiliului din 30 noiembrie 2009, care prevede printre altele sesizarea Eurojust în lipsa unui consens privind competențe concurente, însă se limitează să observe că schimburile care au avut loc între autoritățile judiciare spaniole și cele franceze în cursul cercetării, care au avut succes pe planul investigațiilor, nu au permis soluționarea în amonte a problemei unei eventuale contradicții între decizii în urma anchetelor desfășurate în paralel.
- 35 În ceea ce privește dreptul spaniol, tribunalul prezintă succint regimul deciziilor de netrimitere în judecată prevăzut la articolele 637 și 641 din Codul de procedură penală spaniol citate anterior și regimul răspunderii persoanelor juridice.

Regimul deciziilor de netrimitere în judecată

- 36 Spre deosebire de dreptul francez, legislația spaniolă nu reglementează condițiile redeschiderii unei proceduri clasate printr-o decizie de netrimitere în judecată provizorie. Prin urmare, condițiile acestei redeschideri au fost definite de jurisprudența instanțelor spaniole, care a stabilit în principiu cerința unor probe noi [decizia Tribunal Supremo (Curtea Supremă) din 30 iunie 1997, confirmată ulterior], care nu permite redeschiderea procedurii penale pe baza aceluiași elemente de probă și acordă ordonanței de netrimitere în judecată provizorie o anumită autoritate, în ceea ce privește printre altele „caracterul suficient al elementelor de probă depuse la dosar pentru continuarea procedurii”.
- 37 Instanța de trimitere rezumă jurisprudența citată de inculpată și de părțile civile, concluzionând în acest sens că deciziile citate de fiecare dintre părți nu sunt incompatibile și urmăresc să demonstreze că: instanțele spaniole au stabilit criterii precise pentru ca procedura să fie redeschisă după pronunțarea unei ordonanțe de netrimitere în judecată provizorie, impunând apariția unor probe noi; din moment ce este posibilă continuarea procedurii după pronunțarea unei ordonanțe de netrimitere în judecată provizorie, aceasta nu se aseamănă cu o hotărâre definitivă

care are autoritate deplină de lucru judecat; ținând seama de practica contestabilă a judecătorilor spanioli de a recurge, din motive de simplitate, la pronunțarea unor ordonanțe de netrimiteră în judecată provizorie, instanțele examinează de la caz la caz conținutul dosarului pentru a evalua care trebuie să fie efectele ordonanței de netrimiteră în judecată pronunțate.

Regimul răspunderii persoanelor juridice

- 38 Răspunderea persoanelor juridice a fost introdusă în Spania prin Ley Orgánica 1/2015, de 30 de marzo, por la que se modifica la Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal (Legea organică 1/2015 din 30 martie 2015 de modificare a Legii organice 10/1995 din 23 noiembrie 1995 privind Codul penal).
- 39 La data accidentului, aceasta era reglementată la articolul 31 bis din Código penal (Codul penal spaniol) (citată la punctul 22 din prezentul rezumat) care prevede printre altele: „1. În cazurile prevăzute de acest cod, persoanele juridice răspund penal [...]”
- 40 Din acest text rezultă că răspunderea persoanelor juridice poate fi angajată în Spania numai pentru o listă limitativă de infracțiuni în care nu figurează articolul 65 din Ley 209/1964, de 24 de diciembre, Penal y Procesal de la Navegación Aérea (Legea 209/1964 penală și procedurală în materie de navigație aeriană din 24 decembrie 1964), care prevede infracțiunea prin imprudență sau incompetențe grave în navigația aeriană, și articolul 142 din Código penal (Codul penal spaniol) privind infracțiunea de ucidere prin imprudență.
- 41 Tribunalul examinează în acest caz excepția privind stingerea acțiunii penale întemeiată pe articolul 54 din CAAS ca urmare a ordonanței de netrimiteră în judecată provizorie, pronunțată de Juzgado Central de Instrucción nº 6 (Judecătorul central de instrucție nr. 6) la 18 iulie 2016.
- 42 În acest scop, el consideră necesar să examineze:
- 1) dacă decizia spaniolă echivalează cu o „hotărâre definitivă” în sensul dreptului Uniunii Europene;
 - 2) dacă se poate considera că împotriva societății Swiftair „a fost pronunțată o hotărâre definitivă” în urma pronunțării deciziei spaniole, ceea ce impune definirea domeniului de aplicare al noțiunii de „persoană împotriva căreia a fost pronunțată o hotărâre definitivă”, prevăzută la articolul 54 din CAAS, care se poate prevala de principiul *ne bis in idem*, în cazul unei anchete care a fost închisă în stadiul investigațiilor, fără să fi fost ascultată vreo persoană sub un alt statut decât cel de simplu martor;
 - 3) dacă societatea Swiftair se poate prevala de efectele unei decizii pronunțate într-un sistem juridic în care numai răspunderea persoanelor fizice care o reprezintă putea fi angajată pentru faptele care constituie obiectul anchetei, ceea ce impune să se stabilească dacă, printr-o interpretare extensivă a noțiunii de

„persoană”, principiul *ne bis in idem* prevăzut la articolul 54 din CAAS trebuie să beneficieze automat și prin asimilare, în cazul în care procedura privește și poate privi numai persoane fizice, persoanei juridice pe care aceste persoane fizice o reprezintă în mod legal.

Aplicare în speță

1) *A existat o „hotărâre definitivă”?*

- 43 Dezbaterile care au avut loc în ședința din 8 iunie 2023 au fost consacrate în principal domeniului de aplicare al deciziei spaniole de netrimitere în judecată provizorie, unele părți arătând că, în lipsa autorității de lucru judecat a acestei decizii în Spania, ordonanța de netrimitere în judecată provizorie nu poate fi considerată o hotărâre definitivă, altele subliniind că jurisprudența pe care Curtea de Justiție a consacrat-o noțiunii de hotărâre definitivă impune numai ca decizia în discuție să pună capăt acțiunii penale, sub rezerva unor eventuale probe noi sau a exercitării unor căi de atac extraordinare.
- 44 Dreptul spaniol prezintă această particularitate de a diferenția, printre ordonanțele de netrimitere în judecată pe care un judecător de instrucție le poate da pentru a închide investigațiile, cele care deschid posibilitatea unei reluări a investigațiilor în cazul unor probe noi (ordonanțele de netrimitere în judecată provizorie) de cele care pun capăt definitiv anchetei și au autoritate de lucru judecat, întrucât nu există o infracțiune, un autor sau un autor răspunzător (ordonanțele de netrimitere în judecată pură și simplă). Aceste două tipuri de ordonanțe sunt hotărâri judecătorești, supuse căilor de atac, iar efectele lor variază în esență în privința drepturilor persoanei acuzate sau deținute (precum dreptul la protecția judiciară a onoarei și a reputației aferent deciziilor de scoatere de sub urmărire penală sau de achitare, dreptul de a fi despăgubit pentru o arestare preventivă executată în cursul investigațiilor sau anumite căi de atac).
- 45 Pentru a corecta eventuale abuzuri ale judecătorilor de instrucție referitor la pronunțarea excesivă și comodă a unor ordonanțe de netrimitere în judecată provizorie, instanțele spaniole pot, de la caz la caz, să acorde ordonanțelor de netrimitere în judecată provizorie aceleași efecte ca și ordonanțelor de netrimitere în judecată pură și simplă, atunci când pot stabili că judecătorul de instrucție se afla într-o situație care ar fi justificat pronunțarea unei ordonanțe de netrimitere în judecată pură și simplă.
- 46 Cu toate acestea, jurisprudența spaniolă este clară: ordonanțele de netrimitere în judecată provizorie nu au autoritate materială de lucru judecat. Numai ordonanțele de netrimitere în judecată pură și simplă au această autoritate. În decizia sa din 14 ianuarie 2019 (ATC 3/2019), Tribunal Constitucional (Curtea Constituțională, Spania) urmărește însă să nuanțeze această distincție și să se orienteze către o apreciere *in concreto* a procedurii care a condus la netrimiterea în judecată, pentru a stabili efectele acesteia. Instanța respectivă a decis: „eventualul efect al autorității materiale de lucru judecat a unei decizii de netrimitere în judecată nu

depinde de calificarea definitivă sau provizorie a clasării – și, în consecință, de imposibilitatea absolută de redeschidere a procedurii –, ci de împrejurările specifice ale cauzei și de faptul că 1) această decizie a fost pronunțată în urma unei proceduri penale în cadrul căreia subiectul a fost acuzat și s-a confruntat cu gravitatea pe care acest lucru îl implică; 2) toate măsurile de cercetare necesare și rezonabile au fost luate de organul responsabil cu procedura penală pentru a stabili caracterul infracțional al faptelor și participarea specifică a persoanei interesate la acestea și 3) ca urmare a caracterului definitiv al deciziei respective de clasare, redeschiderea este condiționată de luarea în considerare a apariției unor noi elemente pertinente care privesc caracterul infracțional al faptelor sau al participării persoanei interesate la acestea”.

- 47 Articolul 54 din CAAS se întemeiază pe noțiunea de hotărâre definitivă și pare să facă referire în mod implicit la noțiunea de autoritate de lucru judecat a unei astfel de decizii, al cărei corespondent este principiul *ne bis in idem*, întrucât o decizie penală care a dobândit autoritate de lucru judecat interzice inițierea oricărei noi urmări penale împotriva aceluiași învinuit pentru aceleași fapte.
- 48 Jurisprudența Curții de Justiție permite totuși să se considere că o ordonanță de netrimitere în judecată, care pune capăt acțiunii penale după efectuarea unor investigații detaliate, dar care poate fi reluată din nou în cazul apariției ulterioare a unor probe noi, echivalează cu o hotărâre definitivă în sensul articolului 54 din CAAS. Deciziile Curții de Justiție care statuează în acest sens nu fac referire la noțiunea de autoritate de lucru judecat.
- 49 În același timp, Curtea de Justiție afirmă că valoarea unei decizii trebuie apreciată pe baza dreptului intern al statului contractant. Întemeindu-se pe această rezervă pe care judecătorul de instrucție francez s-a bazat în ordonanța de trimitere, apreciind că, întrucât instanțele spaniole contestau ordonanței de netrimitere în judecată provizorie orice autoritate de lucru judecat, aceasta nu putea, așadar, să echivaleze cu o hotărâre definitivă și să beneficieze de un efect *ne bis in idem*.
- 50 Prin urmare, o contradicție între aceste două cerințe pare să existe în cazul deciziei spaniole din 18 iulie 2016 întrucât, deși această ordonanță de netrimitere în judecată provizorie este conformă cu cerințele stabilite de jurisprudența Curții în Hotărârea sa din 5 iunie 2014, M (C-398/12, EU:C:2014:1057), instanțele spaniole afirmă în mod clar că ea nu are autoritatea materială de lucru judecat, asemenea unei hotărâri definitive sau unei ordonanțe de netrimitere în judecată pură și simplă, și nu permite în principiu persoanei care beneficiază de ea să obțină drepturi echivalente cu cele ale unui învinuit, achitat de orice acuzație.
- 51 Prin urmare, este necesar să se stabilească dacă, în opinia Curții de Justiție, noțiunea de „hotărâre definitivă” prevăzută la articolul 54 din CAAS necesită ca, în raport cu dreptul intern al statului în cauză, să se acorde deciziei efectele autorității depline de lucru judecat sau numai efectele unei autorități „relative” de lucru judecat, interzicând exclusiv orice nouă procedură cu privire la acuzații

identice, fără a acorda persoanei în cauză toate celelalte drepturi pe care le poate avea în urma scoaterii de sub urmărire penală sau pronunțării unei achitări.

52 Tribunalul va adresa în această privință prima întrebare preliminară enunțată mai jos.

2) *A existat o „persoană împotriva căreia a fost pronunțată o hotărâre definitivă”*

53 Atunci când a început ancheta spaniolă, judecătorul a cercetat mai întâi existența unor eventuale acte de terorism care ar fi provocat accidentul de avion. Întrucât nu a putut fi reținut niciun act terorist, instanța spaniolă și-a continuat ancheta pentru a stabili dacă accidentul a rezultat din lipsa de experiență sau din imprudența piloților și a concluzionat, la finalul investigațiilor sale, că nu a putut fi reținută nicio încălcare a „obligației obiective de atenție sau de diligență impuse piloților de aeronave”.

54 În dosarul de cercetare spaniol, singurele audieri ale personalului societății Swiftair care au fost efectuate în luna noiembrie 2014 corespund celor care au fost solicitate de magistrații de instrucție francezi în cadrul comisiei rogatorii. Aceste diferite cadre ale societății Swiftair au fost audiate în calitate de simpli martori de ofițeri de poliție spanioli, în prezența jandarmilor francezi.

55 Judecătorul de instrucție spaniol nu a efectuat nicio audiere a societății Swiftair sau a reprezentantului său legal, așa cum aceasta a putut fi efectuată mai târziu de judecătorul francez în cadrul punerii sub acuzare a societății.

56 Astfel, deși în Spania au avut loc investigații cu privire la formarea și la antrenamentul piloților societății Swiftair, pentru a se stabili dacă aceștia au putut comite imprudențe sau au fost afectați de o anumită lipsă de experiență, societatea Swiftair nu a fost niciodată vizată în mod formal de un act de urmărire penală, nici de Procurorul Republicii spaniol, nici de judecătorul de instrucție spaniol, care i-ar fi notificat în mod oficial desfășurarea unor investigații împotriva sa, care puteau conduce la un proces.

57 Se arată pur și simplu că ordonanța de netrimitere în judecată precizează în motivarea sa că „nu am găsit nicio dovadă că au fost săvârșite nereguli din partea companiei Swiftair care să poată avea legătură cu accidentul de aviație al zborului AH5017 survenit la 24 iulie în Mali”.

58 Jurisprudența Curții nu clarifică ceea ce trebuie să includă noțiunea de „persoană împotriva căreia a fost pronunțată o hotărâre definitivă” în dreptul Uniunii, în acest caz precis al unei proceduri care se încheie cu o decizie de netrimitere în judecată. Această noțiune se aplică tuturor persoanelor puse sub acuzare, direct sau indirect, în cursul investigațiilor, chiar și în lipsa oricărui act din partea judecătorului sau a procurorului care să desemneze cu precizie și nominal

persoanele care fac obiectul cercetărilor și care sunt suspectate de săvârșirea unei infracțiuni?

- 59 Instanța va adresa a doua întrebare enunțată mai jos, cu privire la noțiunea de „persoană împotriva căreia a fost pronunțată o hotărâre definitivă”, prevăzută la articolul 54 din CAAS.

3) *Noțiunea de „persoană” și problema identității dintre persoana juridică și reprezentanții săi legali, persoane fizice*

- 60 Societatea Swiftair nu a contestat că infracțiunea de ucidere din culpă, care ar fi putut fi reținută de instanțele spaniole dacă ar fi considerat că piloții nu erau competenți sau experimentați, nu putea fi imputată direct societății înseși în Spania, având în vedere caracterul restrictiv al normelor de angajare a răspunderii penale a persoanelor juridice în țara respectivă.
- 61 Cu toate acestea, societatea Swiftair a susținut că, în cazul în care investigațiile ar fi demonstrat neîndeplinirea obligațiilor de către societate în formarea și menținerea competențelor piloților, reprezentanții legali ai societății Swiftair (persoane fizice) ar fi fost urmăriți penal pentru ucidere din culpă și, prin urmare, societatea ar fi fost urmărită în mod indirect.
- 62 Societatea Swiftair deduce de aici că ordonanța de netrimitere în judecată, care materializează lipsa unor probe suficiente care să poată fi reținute împotriva reprezentanților legali ai companiei pentru infracțiunea de ucidere din culpă, determină atât în favoarea reprezentanților săi legali, cât și în beneficiul său propriu în calitate de persoană juridică, un efect *non bis in idem* opozabil tuturor statelor Uniunii.
- 63 Acest raționament, care, dacă ar fi validat, ar conduce la protejarea societății Swiftair împotriva oricărei urmăriri penale directe posibile atât în țara sa de origine, cât și în celelalte state membre, ridică două dificultăți succesive, a căror soluționare nu este permisă încă de jurisprudența Curții:
- Hotărârea din 28 septembrie 2006, Gasparini și alții (C-467/04, EU:C:2006:610, punctul 2 din dispozitiv) arată că principiul *ne bis in idem*, consacrat la articolul 54 din CAAS, nu se aplică „altor persoane decât cele împotriva cărora a fost pronunțată o hotărâre definitivă într-un stat contractant”. În ceea ce privește această noțiune de „persoană”, Curtea consideră că există o identitate de persoane între, pe de o parte, persoanele fizice, reprezentanți legali ai persoanei juridice, care au acționat în numele său în cadrul funcțiilor lor, și persoana juridică însăși? În cazul unui răspuns afirmativ, nu ar putea fi inițiată nicio procedură împotriva unei societăți sau a oricărui alt tip de persoană juridică într-un stat contractant, în caz de condamnare a reprezentanților săi legali pentru aceleași fapte în alt stat contractant. Propunerea contrară s-ar deduce de aici.

Această decizie ar putea avea un impact semnificativ asupra unor țări precum Franța, în care răspunderea penală a persoanei juridice este generală și poate fi angajată în paralel și concomitent cu cea a reprezentanților săi legali, persoane fizice, pentru toate infracțiunile din Codul penal.

- Această identitate de persoane, dacă este consacrată, trebuie admisă și atunci când investigațiile efectuate în unul dintre statele membre cu privire la fapte au fost efectuate numai din perspectiva unei încadrări juridice care nu permite angajarea răspunderii persoanei juridice respective în acest stat?

127. Pentru a soluționa aceste dificultăți de interpretare a domeniului de aplicare al termenilor utilizați la articolul 54 din CAAS și pentru a se stabili dacă societatea Swiftair poate fi urmărită în Franța în ceea ce privește fapte pentru care răspunderea sa penală în calitate de persoană juridică nu ar fi putut fi niciodată angajată în Spania, dar pentru care instanța spaniolă a apreciat că nu era necesar să urmărească reprezentanții legali ai acesteia, instanța va adresa ultimele două întrebări preliminare enunțate mai jos.

5. Întrebările preliminare:

64 Tribunalul adresează următoarele întrebări:

1) Articolul 54 din CAAS, citit în lumina articolului 50 din cartă, trebuie interpretat în sensul că o ordonanță de netrimitere în judecată, pronunțată într-un stat contractant de către un organ jurisdicțional, supusă căilor de atac, care intervine după o cercetare detaliată a cauzei și care împiedică continuarea procedurii, în lipsa unor probe noi, trebuie calificată drept hotărâre definitivă în sensul articolului menționat, chiar dacă, pentru statul contractant în care a fost pronunțată această ordonanță de netrimitere în judecată, ea nu beneficiază de toate efectele unei decizii care are autoritate deplină de lucru judecat?

2) Articolul 54 din CAAS, citit în lumina articolului 50 din cartă, trebuie interpretat în sensul că, în cazul unei ordonanțe de netrimitere în judecată echivalentă cu o hotărâre definitivă, susceptibilă să ofere protecția principiului *ne bis in idem* prevăzută de acest text, „persoan[a] împotriva căreia a fost pronunțată o hotărâre definitivă” trebuie înțeleasă ca fiind orice persoană pusă sub acuzare în cursul anchetei, ale cărei acțiuni sau omisiuni au făcut obiectul unor investigații, chiar dacă această persoană nu a fost vizată în mod formal de niciun act de urmărire sau de constrângere în cursul fazei de cercetare?

3-a) Articolul 54 din CAAS, citit în lumina articolului 50 din cartă, trebuie interpretat în sensul că există o identitate de persoane între, pe de o parte, persoane fizice care au acționat în cadrul exercitării atribuțiilor lor sociale, în favoarea și în numele persoanei juridice pe care o reprezintă, și, pe de altă parte, persoana juridică însăși, ceea ce ar împiedica orice procedură împotriva unei persoane juridice într-un stat contractant în cazul în care împotriva reprezentanților săi legali a fost pronunțată deja „o hotărâre definitivă” în sensul dreptului Uniunii în

alt stat contractant, chiar dacă persoana juridică însăși nu a fost niciodată urmărită personal în acest din urmă stat?

3-b) Dacă răspunsul la întrebarea anterioară este afirmativ, într-un asemenea caz, articolul 54 din CAAS citit în lumina articolului 50 din cartă trebuie interpretat în sensul că de protecția conferită de *ne bis in idem* trebuie să beneficieze persoana juridică inclusiv în ipoteza în care, în statul contractant în care a fost pronunțată hotărârea definitivă, persoana juridică nu era, în orice caz, susceptibilă de urmărire penală, fie pentru că răspunderea penală a persoanei juridice nu există în mod direct în acest stat, fie pentru că răspunderea penală a persoanei juridice poate fi angajată numai pentru infracțiuni în care nu se încadrează faptele care fac obiectul urmăririi?

DOCUMENT DE LUCRU